

ЖІНОЧИЙ ОДЯГ 60–80-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ (за експедиційними матеріалами сіл Поділля)

Ольга Воробей

УДК 391-055.2:316.334.55-053.6(477.43/.44)“196/199”

У статті розглянуто регіональні особливості та стан побутування жіночого одягу на Поділлі в 60–90-х роках ХХ ст. Проаналізовано видове різноманіття вбрання молодих жінок, способи його виготовлення, а також текстильні матеріали, характерні для цього періоду.

Ключові слова: жіночий одяг, Поділля, модернізований одяг, мода, фасон, текстильні матеріали.

В статье рассмотрены региональные особенности и бытование женской одежды на Подолье в 60–90-х годах ХХ в. Дан анализ видовому разнообразию одежды молодых женщин, способам её изготовления, а также текстильным материалам, характерным для этого периода.

Ключевые слова: женская одежда, Подолье, мода, фасон, текстильные материалы.

The article deals with the regional peculiarities and conditions of existence of women's clothes existing on Podillia in the 1960s–1990s. There is an analysis of diversity of the kinds of young women's costumes, their production techniques, as well as the textiles typical of the period under study.

Keywords: clothes, Podillia, modernized garments.

У сучасній науці тема культури вбирання та періодичних змін модних тенденцій залишається вельми актуальною. На особливе вивчення заслуговують буремні шістдесяті роки, коли видовий асортимент одягу особливо урізноманітнівся.

Тоді як етнографи тільки-но розгортають спеціальні регіональні дослідження з проблем побутування різних видів одягу в означений проміжок часу, мистецтвознавці дедалі частіше порушують питання трансформації традиційного строю. Зокрема, важливою є

розвідка М. Селівачова «Деякі аспекти сільської моди в Україні середини ХХ ст.», у якій учений зазначає, що зміна сільського костюма відбувалася протягом другої половини ХХ ст. в середньому кожні 7 років і була співмірною з розвитком міської моди. Як і у місті, на певні її трансформації впливає сукупність закономірних і випадкових чинників. Нові типи крою та орнаменту в селі є часто забутими старими. На думку дослідника, специфікою сільської моди є стриманість, «звичайність», локальний характер, непри-

Дівчина в сатиновій сукні
з в'язаним накладним комірцем.
м. Бар Вінницької області, 1965 р.
Світлина з приватного архіву О. Воробей

йняття різких змін, багатшаровість і різнофактурність [2, с. 53–54, 56].

Знаковою також є робота мистецтвознавця Н. Галкіної, що стосується одягу радянського періоду. Насамперед авторка акцентує увагу на вбранні пролетарської молоді: «Жінки, пролетарська молодь носили сатинові косоворотки, переважно темних тонів, спідниці з кашеміру, сатину або молескіну, овечі кожушки, суконні пальта, шкіряні куртки, чоботи або черевики, кашкети-«ленінки», червоні хустки. Одяг народу відзначався граничною простотою, строгістю форм, суворою та виразною кольоровою гаммою» [1, с. 161].

Визначальними є також студії дослідників історії моди. Засібна, Т. Стриженова у праці «З історії радянського костюма» проаналізувала основні причини переходу від традиційного вбрання до модернізованого одягу: «Заперечуючи моду колишнього суспільства, тим самим вони відкидали нефункціональ-

ність костюма з минулого, його оздоблювальні принципи, далекі від вимог практичної доцільності» [3, с. 21]. Між тим проникнення міського костюма до села потребує спеціального, передусім польового, дослідження, що й було зроблено нами на теренах Поділля.

Основою статті стали свідчення дев'яти жінок віком від 50 до 80 років із сіл і селищ Поділля, а саме: сс. Дубова, Токарівка Жмеринського району Вінницької області, сс. Мигалівці, Окладне Барського району Вінницької області, с. Польова Лисіївка Калинівського району Вінницької області, с. Суходіл Гусятинського району Тернопільської області, с. Устя та сел. Стара Ушиця Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. Усі інформантки здобули середню, а дехто й вищу освіту, упродовж життя виїжджали за межі свого населеного пункту винятково на навчання чи роботу. Через активну трудову міграцію (це було характерно для Радянського Союзу) дехто з респондентів певний час проживав на Півдні та Сході України, а також на території Росії. Це, власне, пояснює наявність у їхній мові великої кількості русизмів, що в цілому не властиво мовленню корінних жителів Поділля. Задля достовірності свідчень проводилось інтерв'ювання жінок, які в 60–90-х роках ХХ ст. перебували у віці від 15 до 30 років.

Саме сільська молодь відіграла найвагомішу роль у тому, що народний костюм від середини 1960-х років почав різко змінюватись. У той час придбати готовий одяг у селі було майже неможливо, тому вбрання замовляли переважно в спеціалізованих швейних майстернях, про що свідчать спогади інформантки із сел. Стара Ушиця Кам'янець-Подільського району Хмельницької області: «Плаття шили всі в основному в майстернях, бо готового одягу було мало. Хіба що чоловічі костюми, пальто — і то таке-во [пряме. — О. В.]. Навіть верхній одяг і то більшість шили» (УВД). Дітям шкільного віку вбрання виготовляли або самі батьки, або також у майстернях, оскільки купити, наприклад, шкільну форму на Поділлі в 1960-х роках було доволі складно.

Дедалі частіше з'являлося вбрання з різноманітних текстильних матеріалів. Найпоширенішими тканинами, з яких подолянки у 60–70-х роках ХХ ст. шили собі одяг, були саржа, сатин, штапель, перкаль, креп-сатин, креп-жоржет, крепдешин, кримплен, ситець, лавсан, шерсть, шовк.

Помітно трансформувалася в цей період і модельний ряд. У гардеробі молодих жінок з'явилися нові фасони спідниць, суконь, у сільську моду ввійшли пальта, куртки, в'язаний одяг тощо. Зокрема, на той час молодиці майже повністю відмовилися від довгих так званих спідниць в підлогу. Носили переважно спідниці довжиною нижче колін, тоді як влітку, за словами респондентів, під час відпочинку вдягали й короткі сукні з легких матеріалів: «Хіба що літом, як відпочивали, то такі могли бути коротші, і то не такі, як зараз дітям шують» (УВД). Старші жінки на початку 1960-х років так само носили спідниці, довжина яких сягала за коліна. Зафіксовані свідчення підтверджують, що мода на довгі спідниці повернулася в подільське село наприкінці 1970-х років: «В сімдесятих перейшли знов на такі довгі» (УВД).

Щодо фасонів, то в 60-х роках ХХ ст. дівчата захоплювалися «рясненькими» спідницями. Особливо їх полюбили молоді особи худорлявої статури. Хоча й решта жінок не відмовлялися собі в спідницях зі «зборочками». Широки спідниці носили й у другій половині 60-х років ХХ ст. Зокрема, у цей час набувають популярності спідниці-кльош та плісировані, що підтверджують зібрані матеріали: «Плесіровки дуже модні були або плаття широченькі» (УВД). У моді були й спідниці-гофре, або, як казали, «графіровки»: «Ті графіровки... вони були тоненькі такі, от як зара купиш. Зара їх даже і не видно <...>. Ну як їх робили, що це вони так, як на пальчик? Це ж одно коло одного графіровки ото були. Помніте? І вони були шерстяні такі, ну, з теплого матеріалу, вони були і тоньші, і ніколи вони, ну, ті складки не розправлялись. І вона в нас була... і голуба була, і вишньова <...>. Зби-

ралися в складки. Це вже в них зара тоже ходять, но зара рідко, це вже було так, що в складочки, отак іде складочка коло складочки, графіровочка називалися, графіровочки. Бо в мами ше вони сохранились в мої, графіровки. Даже костюми такі були» (ВГС). Зі свідчень респондентки із с. Дубова Жмеринського району Вінницької області також з'ясовуємо, що існувала особлива технологія догляду за такими спідницями: «А як її зберігали, то брали капронову чулку, що цей кінчик вдівався, то взяв і юбку оце як склав, її такого склав, що вона тоже в кулачок, і її за кінець тримаєш, що вона тоже там, і вдів її, і зав'язав, і повішав. І так вони зберігались» (ВГС).

Наприкінці 1960-х — на початку 1970-х років дівчата носили як спідниці, так сукні, довжина яких сягала до колін. Здебільшого їх одягали під поясок чи тоненький шкіряний ре-

Дівчата в ситцевих сукнях.
м. Бар Вінницької області, 1957 р.
Світлина з приватного архіву О. Воробей

мінець, дістати який, за даними інформанток, було непросто. Зазвичай їх купували на ринку в с. Жванець Кам'янець-Подільського району, а також у м. Кам'янці-Подільському, Хотині та в інших населених пунктах, де були спеціалізовані магазини тканин та фурнітури: «Були спідниці модні, під поясочки різноманітні, ремінці, платячка тоже такі, що під ремінець, якщо ремінець можна було купити або десь вже на заказ навіть. Знаєш, такі навіть були міряють і відв'язують. У мене вже тоже був такий ремінець, вже десь там» (УВД).

Починаючи з 1960-х років, улюбленим вбранням дівчат стає сукня. Шиючи цей вид одягу, використовували найрізноманітніші фасони, матеріали й оздоблення. Зокрема, новомодним явищем 60-х років ХХ ст. були кримпленові сукні, у цьому нас переконують польові матеріали: «В платтях вже... а вже як вчилася, вже в шістдесят другому році, це вже в інституті вчилася, то вже тоді вже пішли кримпленові плаття в моду, то в мене їх було несколько штук. Такі вже були вони і до коліна, і нижче коліна. І були в складку, і були розкляпані. І було даже таке, що... Ну воно дуже славно було пошите» (ВГС).

У 1970-х роках увійшли в моду сукні нового фасону — з ретельно пришитим стаником і спідницею в три яруси, про що згадує інформантка із сел. Стара Ушиця Кам'янець-Подільського району: «Такі, ніби тут [від станка. — О. В.] призібрані, потом другий ярус [пришитий нище. — О. В.] трохи ще ширше, [третій ярус. — О. В.] ще ширше» (УВД). Рукави були або прямими, або призбираними на резинку, наприклад, одна з опитаних респонденток свідчила: «На резиночці, і тут такі шлярочки [зав'язки. — О. В.] були, рукави [були. — О. В.] і короткі, і довгі» (УВД). У святкових сукнях рукави призбирували у «фонарики». Наприкінці 70-х років ХХ ст. побутував такий тип рукавів, як кімоно (широкого крою): «Тут зверху робили кімоно. А рукавчик тако як... Такий короткий рукавчик і широкий — то називається кімоно» (БЗП).

У 1970-х роках дедалі популярнішим ставав одяг з купонних тканин, про що довідуємося зі спогадів інформантки: «[На тканині. — О. В.] узор такий іде, ну, може бути такий, листочки тако чи трава. Навіть те, що горошками, то знизу горошки більші, дальше менші і менші. Такі до верху ішли, це в сімдесяті роки таке. Купонова одяжка така була. Купонове плаття модне таке було <...>. Шоб воно всьо було ніби в один тон, але внизу — шоб одне, а сюди всьо йде, ніби як узор змінюється» (УВД).

Хоча на початку 1970-х років більшість жінок надавали перевагу сукням, блузки зі спідницями також залишалися в тренді, здебільшого блузку носили заправленою в спідницю. Блузки були прямого вільного крою, без виточок, з круглим комірцем і, залежно від сезону, з довгими чи короткими рукавами. Наприкінці 1970-х років фасони блуз та суконь урізноманітнилися завдяки видовженим лежачим комірцям, а також жабо, зокрема, підтвердження цьому знаходимо в розповідях респондентів: «Робили й зборочки, рюшечки всякі, хто що вмів. Було дуже модне жабо, називалося таке. То шили... якщо вже плаття з дорогої тканини, то шили його» (БЗП). До того ж комірці та жабо в'язали гачком, роблячи їх накладними.

Окрім блузок, у моді були кофти-«гольфи», які шили на зразок простої блузки, тільки з високим комірцем. На той час відповідний різновид жіночого одягу виробляли й на текстильних фабриках, їх можна було купити в магазинах чи на великих ринках, що підтверджує одна з опитаних: «Уже гольф купила. А такі блузки, що так, як зараз ш'ють, то тоді таких блузок не було, такі, як зараз. Зараз є різні фасони, ці кругом... і там всякі ці футболки, тоді ще такого не було. А ми як поїхали в Ізмаїл, а там той толчок був, і це привозили всьо, були красиві речі, і ці гольфи, і це всьо. То ті гольфи і шилися, і куплялись» (ВГС). Носили молоді жінки й кофти, які на той час були ще дуже дорогими. Їх могли «дістати» лише ті, хто мав знайомих у місті: «Купили мені кофту таку вишньову, і на ній є така блискуча, як ниточка.

То така вона була сорок дев'ять рублів, на то время це було дорого» (ВГС).

У 1970-х роках ХХ ст. популярними були жіночі костюми з трикотажу. Одяг з тканини цього типу був відносно не дорогим та вирізнявся особливим різноманіттям фасонів. Нерідко трикотажні вироби привозили із-за кордону, стосовно цього мешканка с. Дубова Жмеринського району розповідала: «Я пам'ню, я собі перед тим купила трикотажний костюм красивий. Красивий один, розовий, кофта вже така, як кофта з пуговічками, і рукавчик... а юбка отака була, юбка була тоже розова — це як костюм, но юбка вже не була широка, це вона була тоже так, ну, тоді така була мода, щоб було вузьке. І шилися вже тоді. То ходили вже вище колін. Ну як? Я тоже так ходила <...>. Ну, то тоді всі так ходили. Ну, це тільки молодьож. Ну, по коліна [спідниця була. — О. В.]. А потім ще один купила, тоже трикотажний костюм, тоже була юбочка вузенька, а була до нього ще й жилеточка, і вона так гарно була оброблена кругом і тут» (ВГС).

Наприкінці 60-х — на початку 70-х років ХХ ст. піджаки шили довгими, а спідниці — на 5 сантиметрів вище колін, що підтверджує й розповідь однієї з респонденток: «Таківо [до середини стегна. — О. В.] довгі піджаки, тоже це шили на заказ, і спідниці аж сюда, вище колін такі, короткі. То так різниця між спідницею і піджаком була невелика» (УВД). У другій половині 1970-х років місцеві кравчині («шевкині») шили приталені кримпленові піджаки в комплекті зі спідницями прямого вузького фасону або кльош.

На початку 70-х років ХХ ст. сільські дівчата почали носити кримпленові брюки. Саме з цієї тканини шили й жіночі класичні костюми, які склалися переважно з піджака та спідниці, рідше — піджака та брюк. Брючні костюми замовляли зазвичай у швейних майстернях, які спеціалізувалися на їх пошивці й функціонували у великих селах та селищах. Натомість у невеликих селах обов'язково були жінки-надомниці, які займалися пошиттям одягу на замовлення. Варто зазначити,

що переважна більшість жіночого населення ставилася до ношення брюк негативно. Очевидно, це пояснювалося тим, що такий новомодний вид одягу сприймався ними як чужий, а отже — небезпечний. Припускаємо, початки побоювання ґрунтуються на тому, що вбирання в чоловічі елементи одягу може накликати біду на родину. Крім того, вважали, що жінка, яка вдягла на себе чоловічий одяг, ставала на час його носіння чоловіком, тобто йшла проти Божої волі. Тому перевдягання в чоловічий одяг (у цьому разі йдеться про брюки) у будні, а не на свята, коли подібне «маскування» не тільки допускалося, але й віталось, сприймалося за великий гріх. Принагідно зазначимо, що й тепер, на початку ХХІ ст., жінки старшого віку все ще надають перевагу спідницям, аргументуючи свій вибір тим, що брюки роблять їх гладшими або не пасують.

Стосовно 70-х років ХХ ст., то в цей період існували також певні причини, через які деякі жінки відмовлялися від нових видів одягу. Як свідчать наші записи, у селі громадська думка була вельми ваговою, і саме негативної реакції односельчан жінки боялися найбільше. Зокрема, у с. Устя Кам'янець-Подільського району щодо цього зазначали: «Та ви шо! Я й до сіх пір штанів не ношу! От я не знаю. Якщо я лишилася в тридцять три роки [вдовою. — О. В.], і в мене лишилося дві дівчинки. І кавалерів надбой по всім магазіні, я — видне ліцо, та й не дурна була, та й не погана була, вже не така, як зара. То я стіснялася шапку вдіти. І штанів стіснялася вдягнути. Бо я сама жила. Може, вже як ше чоловік би був, і я б почала ті штани і шапку носити» (БЗП).

Верхній одяг сільських дівчат та жінок у 60–70-х роках ХХ ст. майже нічим не відрізнявся від одягу городянок. Найпопулярнішим вбранням в осінню пору року були болоньєві плащі прямого крою. Зафіксовані дані також свідчать, що саме в 1960-х роках з'явилися куртки: «А з верхньої так само було, курточки такі, ну, як з матеріалу, з матеріалу курточки були, потом уже, я вже скажу, в магазіні і з матеріалу, і балоневі курточки були <...>.

А так — то обично з матеріалу» (ПГІ). Взимку носили штучні, а подекуди й цигейкові шуби, пошиті максимально просто. У вжитку залишалися й суконні пальта: «А тоді такі пальта були суконні, вони теплі були, товсті. От зимою ходили» (ПГІ). Крім того, подолянкам були до вподоби шинелеві пальта з цигейковими або каракулевими лежачими комірцями: «Даже коли я школу кінчала, появились були паліта [пальта. — О. В.], то був шістдесят сьомий рік, я знаю, шо купили мені. І тридцять п'ять рублів — то-то рускі були такі гроші — купили пальто, було таке чорне, такими як-то смужечками. То вже така була одежа, то вже стільки було радості» (ВГС).

У 60–70-х роках ХХ ст. жінки, які знали кравецьку справу, були у великій пошані. Тому багато дівчат прагнули навчитися самотужки моделювати одяг і шити вбрання для себе та своєї родини. Викрійки й рекомендації щодо пошивки, як стверджують респонденти, брали переважно з журналу «Радянська жінка»: «Там, де були моди. Це можна старі журнали подивитися. В сімдесятих. Всі ці роки. В «Радянський жінці» обов'язково були такі ілюстровані [матеріали. — О. В.], де готові показані — такий одяг, а потом були вкладинки, де навіть розкрійки цього всього одягу були» (УВД).

У 1970-х роках особливо цінувалося вміння в'язати, оскільки готового вбрання на той час було недостатньо, більше того, купити в магазинах в'язані речі було взагалі неможливо. Тож жінка, яка мала такі навички, могла виготовити собі оригінальний авторський виріб, який був лише в її гардеробі, й, звісно ж, вирізнявся серед інших. Власне, через це в'язаний одяг набуває неабиякої популярності. Спеціальні рекомендації та поради з моделювання таких речей публікували в щотижневих брошурах, що підтверджують спогляди респондента: «Брошурки були навіть інколи такі для в'язання. То різні брошурки про в'язання, а тоді в студентські роки понавчались в'язати і по книжці, вже потом собі вдосконалювалися» (УВД). Дівчата в'язали

переважно мохерові берети, капелюхи, шарпетки, короткі шарфи. Наприкінці 1970-х років захоплювалися плетінням комплектів, що складалися з головного убору та шарфа. Водночас поширилася тенденція носити довгий шарф поверх пальта, що підтверджують зафіксовані матеріали: «То були вже довгі шарфи, в'язані, і такого самого кольору шапка. Це чіпляли [на. — О. В.] таке пальто той шарф. Ну мода мінялася» (УВД).

Асортимент в'язаного одягу розширився за рахунок кардиганів, піджаків, кофт, що підтверджують зафіксовані свідчення: «Да [були. — О. В.] такі, ніби як піджачки такі. Я знаю такий собі вив'язала, отакої довжини, такий собі — де ж, не було в магазині, не продавалося. Тут на пугвічках, тут з отворотіками таке, під поясочок, та кофточка була така» (УВД).

Особливо популярним був також в'язаний одяг з ангорської шерсті. Для його виготовлення дехто з селян у своєму господарстві спеціально розводив кролів довгошерстих порід. Наприклад, у с. Токарівка Жмеринського району інформантка розповіла: «Вже ми тако робили, в'язали всьо. Тоді мода дуже була з королів [кролячої шерсті. — О. В.] в'язати шапки, косинки, носки. Всьо з цього. Шо хоч. Королі спеціально тримали. Така шерсть довга була. І ми вже скубали їх. І баба моя мені пряла їх, бо я не вміла прясти, баба на веретені пряла, а я в'язала. З королів в'язали. Тоді дуже мода пішла була» (ІНЗ).

У 60-х роках ХХ ст. в масовому народному вжитку вже були панчохи з капрону, нейлону, зокрема, жителька с. Польова Лисіївка Калинівського району Вінницької області згадує: «Були чулки, називалися тоді ці чулки капронові. Такі були спочатку із... ну, як сказати, ну, як кружочок такий ззаді був, шо треба було слідкувати, щоб рівно він там був. З чорною п'яткою були. А потом появились вже такі в сеточку. Якись, ну, то вони були дорогі, хто міг купити, то купляв» (КГВ). Побутували в той період і звичайні трикотажні панчохи, що фіксувалися за допомогою

шнурків, резинок або поясів з пластмасовими защіпками. Хоча зовні вони виглядали не так естетично, як капронові, проте були значно тепліші, через що жінки віддавали їм перевагу взимку. На Поділлі такі панчохи називали «фендіперсовими»: «Були ше фендіперсові чулки. Це тіпа простих чулок... Вони простою ниткою були зроблені, ніби тепліці. І резінки, а не то шнурок тудо [на нозі. — О. В.]. Зав'язала, шоби не спадало, — і таке було» (КГВ). Наприкінці 60-х — на початку 70-х років ХХ ст. з'явилися колготки, які особливо вподобалися молодим жінкам.

Потрібно зазначити, що період початку 60-х — середини 70-х років ХХ ст., порівняно з повоєнними роками, характеризується втратою контролю старшого покоління над манерою вдягатися молодших за віком членів родини. Дівчата перестали носити традиційні сорочки, як пояснювали, через їх незручність: «Тако мама пошила мені сорочку, я вбралася, а воно тако стоїть на мені, як мішок. А тут у мене є якась сітцеве плаття. Я прийшла, тако скинула через голову в кропиву ту сорочку, вбралась [у. — О. В.] то плаття, на голе тіло, і побігла. Мама казала, шо вберися в сорочку, бо люди скажуть, шо ти гола, а я відповіла: “Хай шо хто хоче каже, я в тій сорочці ходити не буду...”» (КГІ). Понад те, дівчата почали дедалі частіше захоплюватися короткими спідницями (довжиною на п'ять сантиметрів вище колін), молодь вже не тільки не прислухалася до повчальних рекомендацій старших жінок, але й рішуче відмовлялася їх виконувати: «Не, не прислухалися. Вони ж [дорослі. — О. В.]. Казали, шо не можна, шо чуть довше треба. Ми тако чуть слухалися, а потом всерівно могли піти, і на другий день то плаття... пішла, назад підрубила собі — ще вище його зробила. Пошила плаття такої довжини і пішла десь на весілля, бабушка каже: “Шо це? Плаття? Це чого ти в такому «довгому» ходиш?”. Прийшла я додому, це плаття зақочую і роблю його таке — ше зовсім коротке» (УВД).

Додамо, що саме з середини 1960-х років дівчата, незважаючи на думку старшого по-

коління, нерідко віддавали перевагу коротким стрижкам, зокрема, це підтверджують зафіксовані спогади жительки с. Мигалівці Барського району Вінницької області: «Ми вже собі самі рішали. Рішали, чи нам підстригатися, чи не підстригатися. Вже як нам нравилось, так ми собі й ходили» (ПГІ).

Наприкінці 1960-х — упродовж 1970-х років, коли одяг у місті вже не був таким дефіцитним явищем, як у повоєнні роки, і коштував відносно недорого, мешканці подільських сіл все ще мусили його «діставати», про що зазначає інформантка з Тернопільщини: «А в шістдесятих роках, як з'явився той крам, то він не дорогий був, тако можна було його купити. Але тако: як привезуть шось у той магазин, то спершу собі голова колгоспу, голова сільради, то свому стрийному, вуйному — тій всьо, тій нема. Простому люду вже ніц не лишилося!» (КНІ). Особливо полюбляли молоді жінки імпортний одяг та взуття. Для того, щоб купити якісне вбрання, воно вирізнялося передусім новомодними фасонами, яскравими кольорами, потрібно було їхати до міста, вистоювати довжелезні черги, шукати можливість придбати його через знайомих. Крім того, наприкінці 1960-х — на початку 1970-х років, коли одяг з'явився на прилавках магазинів, його можна було оформити «в розсрочку». Відповідний спосіб покупки користувався популярністю, адже в умовах безгрошів'я він був особливо вигідним, про що згадує одна з інформанток: «І була тоді одежа, і сравнітельно, но так, як зараз, то було воно не дорого. А в мене грошей не було, я ж приїхала тільки, бо їздила вчитися, то взяла в кредит. Тоді можна було. Такі лакові туфлі були тоді чехословацькі, сорок п'ять рублів тоді стояло тако. Вони мені так понравились, вони мені так до ноги підійшли, вони коричневі були. І я пішла, ну, вдома не могла спати, так мені їх хтілося. І я то взяла пішла на другий день, взяла той зелений костюм, взяла пальто, взяла ці лакові туфлі, заплатила там зовсім мало тоді зразу, а потім за рік я виплатила оце. Я шось два рази той кредит так брала. Прямо дуже вигідно получалося. Тако

то ти потроху ті гроші платив, але вже речі ти мав, а речі були тоді дуже хороші» (ВГС).

Для сільської громади поява нових видів одягу не могла залишитися непоміченою. Фіксуємо випадки, коли дівчину, яка мала дорожчий від решти своїх молодих односельчанок одяг, могли обмовляти, про неї перешіптувалися позаочі, заздрили: «То ще казали, що, ну, хто тако по селу шептався: “А ким в тебе батько робе?” Бо така одежа була, ну, сравнітельно дорога на то время» (ВГС). А втім, наявність дешевого чи дорогого одягу на відносини всередині громади суттєво не впливала. Загалом між селянами не було заведено «виставлятися» та «хвастуватися» власним вбранням: «Ну, і так, що хтось ходив краще, що хтось ходив гірше, таке время було, що люди одно перед одним, ну, не виставлялися» (ВГС).

Важливим елементом народного костюму було взуття. Основним критерієм під час вибору була його зручність. У досліджуваній період подолянки носили мешти, парусинові туфлі, черевики та чоботи. Жінки надавали перевагу взуттю на низьких підборах.

Аналіз польового матеріалу щодо побутування окремих елементів одягу в подільських селах у 80–90-х роках ХХ ст. засвідчив, що відмінність між вбранням 1960–1970-х років та 1980–1990-х років була майже непомітною. Примітно, що в цей період з'явилися нові фасони одягу, наприклад, спідниці-олівці: «Такі ті спіднички, що вони були карандашами, [вузькі. — О. В.] спіднички шилися...» (КАІ). У 1990-х роках, як і наприкінці 1970-х, популярними були максі-спідниці, що вкотре вказує на певну циклічність в моді: «Тоді вже до дев'яностих років вже пішли довгі, довгі багато носили, дев'яносто шостий, дев'яносто пятий, багато носили. До п'ят вже багато носили, довгі» (КАІ).

У 1980-х роках у моду ввійшли в'язані сарафани, що їх зазвичай одягали в комплекті з класичними блузками. Це підтверджують експедиційні матеріали, зібрані у с. Окладне Барського району Вінницької області: «Дуже мода

була в вісімдесят третьому році на в'язані сарафани. Дуже мода була, бо я знаю, бо я на фотографії є в ньому з своєю дочкою, я в цьому сарафані, то я дуже любила його, да. Це блузки і сарафани дуже носили тоді, то-то в'язані. Така в'язка, дуже в'язка йшла. Ходили люди в сарафанах. Дуже багато носили. Це восьмидесятий, восьмидесят шостий там і восьмидесят сьомий. Це такі вони йшли ті сарафани» (КАІ).

У гардеробі молодих жінок також були сарафани вільного прямого крою з врізними чи накладними кишенями. Шили їх з напівшерстяних тканин, наприклад, лавсану. Примітно, що одяг, виготовлений з такого матеріалу, не мнеться. Традиційно шиті сарафани подібного фасону, як і в'язані, носили з блузками класичного стилю, що відображує розповідь однієї з респонденток: «Вони йшли тако, я тоді так покажу, як я їх тоді шила. Вони були обикновенні сарафани, як ти вже там хотіла замовити, чи він так ішов, чи він уже як квадратний йшов такий уже собі виріз. А далі він, цей сарафан, іде, як трошки тако собі тут виточки ідуть, тут ідуть обов'язательно кармани прорізні. Обов'язательно тоді були кармани, тільки з карманами шили. Тут іде поясочок, я так ще помню сюда тако поясочок вшивався, но він цей сарафан і не був притальоний, но й неширокий. А довжина отакаво, за коліно така йшла, тільки така тоді була. Це такі були сарафани в таких роках, бо я знаю, в мене мала тоді була така маленька» (КАІ). Водночас набули популярності кофти з вільними рукавами фасону «летюча миша»: «А тоді робили ще ці блузки такі, з літучою мишою такі. Рукав такий не відрізний, а такий прямий, і така літуча миша шла. Це такі рукава робили. Оце ще такі рукава робили» (КАІ).

Стосовно деформацій, що відбулися з верхнім одягом, то до суконних пальт, вельми популярних у 1960–1970-х роках, додалися кашемірові. Певні трансформації простежуються і в оздобленні, зокрема, коміри з каракуля, овчини, характерні для 70–80-х років ХХ ст., доповнили коміри з песця, норки та чорнобурки: «Пальта шили з цього ж сукна, воно було і

було... як там його... кашемір, кашемір, кашеміри в дев'яності роки пішли. Пальта були притальонні, бо були свободні в сімдесятих роках. Потом вони, вже в вісімдесятих, стали йти притальонні. Тут назаді робилася така, як подрезка, і звідси — як складочки йшли. Більшу часть пальта йшли пишні. Пишні пальта були, це зара вони йдуть, що таке, як вузьке, а тоді вони йшли більш такі. Воротніки до них тоді йшли, дуже мода була на воротніки, щоб були пісець і чорнобурка. Пісець, чорнобурка і норка» (КАІ). Проте наголосимо, що нові види одягу в селі були доступні не всім. Більшість селян і далі одягалися максимально просто, використовуючи у своєму гардеробі насамперед практичні речі. Зокрема, буденним одягом часто слугували старі куфайки, спідниці, блузки тощо. Представники сільської інтелігенції (голови сільрад, учителі, лікарі, кравчині, ветеринари та ін.) носила дорожче вбрання.

Дедалі популярнішим ставав джинсовий одяг, який почали носити ще в 70-х років ХХ ст., проте сама тканина — джинс — була в дефіциті. Той, кому вдавалося купити цей крам, був власником рідкісного й престижного вбрання, що простежується з розповіді однієї з респонденток: «Джінсів тоді не було. Джінсу дуже довго не було, дуже довго, бо нам привезли джинсову тканину, я пошила собі джинси, а малій плацц пошила, то це було дуже дивно тако, в вісімдесят третьому році. Бо мала в мене, їй було три рочки, я дуже гарний джинсовий плацц їй була пошила. Тоді джинсу не було абсолютно. Привіз хтось кусочок джинсу, то ми з його пошили. А потом уже почалося: вже німці до нас приїхали, шось робили, почали вже звідкись вести, і вже потрошки почало появлятися» (КАІ).

Демісезонним верхнім жіночим одягом були болоньєві плацці. Характерно, що крій дівочих плацців, порівняно з 60-ми роками ХХ ст., ускладнився. У 1980-х роках найбільш поширеними були плацці «з підрізами» та «на кокетці», з однією чи декількома складками — шліцами — на спині. Тоді як наприкінці 1980-х — на початку 1990-х років популяр-

ним жіночим головним убором у міжсезоння стає кашеміровий берет: «Потом уже пішли берети. Берети пішли вже... десь в дев'яностих роках берети пішли. Я до цих пір того берета маю і ще деколи ношу» (КАІ).

Узагальнюючи викладений матеріал, можна стверджувати, що на Поділлі жіночий одяг 60–70-х років ХХ ст. вже відрізнявся від одягу повоєнного. Зокрема, з'явилися нові типи тканин, як-от: ситець, сатин, лавсан, кримплен, креп-дешин, креп-жоржет та ін. Помітно урізноманітнися асортимент виробів і за рахунок розширення їх модельного ряду. У моду ввійшли в'язані речі, що їх цінували за оригінальність. Оскільки придбати готовий одяг було непросто, у містах, селах та селищах функціонували швейні майстерні, працювали жінки-модистки. Міська мода доволі швидко поширювалася в сільській місцевості і періодично (кожні два-три роки) змінювалася. Як наслідок, у гардеробі селянок дедалі частіше з'являвся імпортний одяг, що його часто купували в кредит. У період 60–70-х років ХХ ст. прослідковуємо чітку розбіжність між вбранням старших жінок і бідних селянок, які все ще носили традиційний одяг, та молодих людей, які порівняно частіше мали можливість виїздити для купівлі одягу у міста. Інколи це викликало невеликі конфлікти, пересуди, заздрощі та обмовляння.

Певні трансформації відбулися в жіночому вбранні й у 80-х роках ХХ ст. З'явилися нові моделі спідниць, наприклад, спідниця-олівець. До класичних блуз додалися кофти з так званими рукавами летюча миша. Актуальними були й напівшерстяні сарафани, що їх носили жінки в поєднанні з консервативними блузами. Дещо урізноманітнися верхній одяг.

Отже, на основі виявлених в подільських селах явищ прослідковуємо певну циклічність моди. Водночас аналіз видового різноманіття жіночого вбрання, способів його виготовлення й текстильних матеріалів засвідчив, що одяг у досліджуваний період був маркером соціального розшарування, на це вказують розбіжності у строях простих селянок і представниць сільської інтелігенції.

1. *Галкіна Н.* Одяг / Н. Галкіна // Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва. – Л. : Видавництво Львівського університету, 1969. – С. 161–167.

2. *Селівачов М. Р.* Деякі аспекти сільської моди в Україні середини ХХ ст. // Народний костюм як

виразник національної ідентичності : зб. наук. праць. Всеукр. наук-практич. конференції / [ред. М. Селівачова]. – К. : ХіХ, 2008. – С. 53–57.

3. *Стриженова Т. К.* Из истории советского костюма / Татьяна Константиновна Стриженова. – М. : Советский художник, 1972. – 121 с.

Список інформантів

БЗП – Борщегівська Зінаїда Павлівна, 1937 р. н. Записала О. Воробей 26 липня 2014 р. в с. Устя Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.

ВГС – Волошина Ганна Семенівна, 1950 р. н. Записала О. Воробей 5 серпня 2014 р. в с. Дубова Жмеринського р-ну Вінницької обл.

КАІ – Килиминська Анна Іванівна, 1959 р. н. Записала О. Воробей 19 вересня 2014 р. в с. Окладне Барського р-ну Вінницької обл.

КГВ – Козловська Галина Вікентіївна, 1934 р. н. Записала О. Воробей 6 серпня 2014 р. в с. Польова Лисівка Калинівського р-ну Вінницької обл.

КГІ – Кузмінська Галина Іванівна, 1942 р. н. Записала О. Воробей 2 серпня 2014 р. в с. Токарівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

КНІ – Калиновська Надія Іванівна, 1943 р. н. Записала О. Воробей 7 вересня 2014 р. в с. Суходіл Гусятинського р-ну Тернопільської обл.

ІНЗ – Ільчишена Надія Захарівна, 1948 р. н. Записала О. Воробей 2 серпня 2014 р. в с. Токарівка Жмеринського р-ну Вінницької обл.

ПГІ – Печенюк Галина Іванівна, 1944 р. н. Записала О. Воробей 7 серпня 2014 р. в с. Мигалівці Барського р-ну Вінницької обл.

УВД – Уланець Валентина Данилівна, 1955 р. н. Записала О. Воробей 27 липня 2014 р. в с. Стара Ушиця Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.